

*Slovenský
národopis*

4
33/1985

Na obálke:

1. *strana*: Detail tkaného motívu zo ženskej zástery-vlnienky z Dobrej Nivy a okolia, začiatok 20. storočia. Pre Ústredie ľudovej umeleckej výroby v Bratislave tkala Z. Selecká okolo r. 1960. Foto H. Bakaljarová
4. *strana*: Detail krížikovej výšivky z dobronivskej mužskej zástery. Práca Z. Seleckej a jej dcéry Anny z konca štyridsiatych rokov 20. stor. Foto H. Bakaljarová

Ilustrácie v texte a na prílohe čísla sú k článku S. Kovačevičovej: Profil tvorby ľudovej umelkyne Zuzky Seleckej

Koncovky na stranách 651, 664, 673, 693, 731, 805, 816 sú detaily textov z trojrohých lístkov, písaných mladým ľuďom počas prvej svetovej vojny Zuzkou Seleckou

HLAVNÁ REDAKTORKA

Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašparíková, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Antonín Robek, Viera Urbancová

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

ŠTÚDIE

- Bromlej, Ju. V.: K štvrtstoročiu činnosti Medzinárodnej komisie pre štúdium ľudovej kultúry v Karpatoch a na Balkáne 652
- Frolec, Václav: 25 let Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech a na Balkáně (MKKKKB) 657
- Bernštejn, S. V.: K niektorým záverom a perspektívam lingvistických výskumov karpatsko-dunajského regiónu 665
- Boťík, Ján: 25 rokov činnosti Československej sekcie Medzinárodnej komisie pre štúdium ľudovej kultúry v Karpatoch a na Balkáne (MKKKKB) 674**
- Provazníková, Jiřina: K filozofii kultúry — problémy podstatného určenia a javových foriem 680
- Marušiaková, Jelena: K problematike cigánskej skupiny 694

SÚČASNÍ TVORCOVIA A NOSITELIA HODNÔT ĽUDOVÝCH UMELECKÝCH TRADÍCIÍ

- Kovačevičová, Soňa: Profil tvorby ľudovej umelkyne Zuzky Seleckej . 709**

MATERIÁLY

- Čukan, Jaroslav: Vplyv priemyslu v Rybárpoli na rozvoj tradičného rybolovu v Stankovanoch v prvej polovici 20. storočia 732

DISKUSIA

- Gracianskaja, N. N.: K problému etnografickej rajonizácie Slovenska 736

ROZHLADY

ETNOFILM ČADCA 1984

- Maráky, Peter: K III. prehliadke filmovej a televíznej tvorby o ľudovej kultúre 746
- Jančář, Josef: Podíl filmů a televizních programů o lidové kultuře na formování společenského vědomí . 748
- Luther, Daniel: Využívání etnogra-

- fických poznatků vo filmovej a televíznej tvorbe 751
- Elschek, Oskár: Možnosti využitia filmovej techniky a videotechniky v etnografickom výskume 755
- Svobodová, Věra: K teoretickým problémům popularizace lidové tradice filmem 760
- Volko, Ladislav: Lužický Srbi a film Diskusia na Voľnej tribúne Etnofilmu Čadca '84 (Daniel Luther) . . . 764
- Záverečný protokol Etnofilmu Čadca '84 769
- Gratulácia Emke Drábikovej (Viera Urbanová) 773
- Zdravica Oldřichovi Sirovátkovi k 60. narodeninám (Soňa Burlasová) 776
- Interdisciplinárna teoretická konferencia o tradícii (Milan Leščák) . . 778
- Jubilejné zasadnutie MKKKB vo Lvove Seminár Komunita v minulosti, prítomnosti a budúcnosti (Juraj Podoba) 785
- Konferencia Malé město (Juraj Podoba) 786
- Výstava Odievanie Ázie, Afriky, Ameriky a Oceánie (Zuzana Štefániková) 787
- Súťaž študentských prác v odbore národopis (Ján Michálek) 788

RECENZIE A REFERÁTY

- Stará Turá (Ema Drábiková) . . . 791
- J. Langer — J. Vařeka, Naše lidové stavby (Juraj Podoba) 793
- Národnostný vývoj miest na Slovensku do roku 1918 (Peter Salner) . . . 795
- Formovanie triedy družstevného roľníctva v Československu (Peter Slavkovský) 795
- M. Janotka — K. Linhart, Zapomenutá řemesla (Jarmila Paličková-Pátková) 797
- České lidové balady (Soňa Burlasová) 798
- J. Mjartan, Ludové rybárstvo na Slovensku (Peter Slavkovský) . . . 799
- O. Elschek, Die Volksmusikinstrumente

der Tschechoslowakei (Soňa Burlasová)	800
D. Holý, Mudrosloví primáše Jožky Kubíka (Soňa Burlasová)	802

Pohádky a pověsti našeho lidu (Viera Gašparíková)	803
OBSAH 33. ROČNÍKA	806

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Бромлей, Ю. В.: Четверть века деятельности Международной комиссии по исследованию народной культуры в области Карпат и Балкан	652
Фролец, Вацлав: Двадцать пять лет Международной комиссии по исследованию Народной культуры в области Карпат и Балкан	657
Бернштейн, С. В.: О некоторых итогах и перспективах лингвистических исследований Карпато-Дунайского региона	665
Ботик, Ян: Четверть века деятельности Чехословацкой секции Международной комиссии по исследованию народной культуры Карпат и Балкан	674
Превазников, Иржина: К философии культуры — проблемы определения сущности и форм явлений	680
Марушиакова, Елена: К проблематике цыганской пруппы	694
СОВРЕМЕННЫЕ СОЗДАТЕЛИ И НОСИТЕЛИ ЦЕННОСТЕЙ НАРОДНЫХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТРАДИЦИИ	
Ковачевичова, Соня: Профиль творчества народной художницы Зузки Селецкой	709

МАТЕРИАЛЫ

Чукан, Ярослав: Влияние промышленности в Рыбарполе на развитие рыболовства в с. Станкованы в первой половине 20 века	732
--	-----

ДИСКУССИЯ

Грацианская, Н. Н.: К проблеме этнографического районирования Словакии	736
--	-----

ОБЗОРЫ

ЭТНОФИЛЬМ ЧАДЦА 1984	
Мараци, Петер: К III. смотрю кинема-	

INHALT

STUDIEN

Bromlej, J. V.: Zum Vierteljahrhundert der Tätigkeit der Internationalen Kommission zum Studium der Volkskultur in den Karpaten und auf dem Balkan	652
--	-----

тографического и телевизионного творчества о народной культуре	776
Янчарж, Йосеф: Участие кинофильма и телевизионных программ о народной культуре в создании общественного сознания	748
Лутер, Даниел: Применение этнографических сведений в кинематографическом и телевизионном творчестве	751
Элшек, Оскар: Возможности использования кинотехники и видеотехники в этнографическом исследовании	755
Свободова, Вера: К теоретическим проблемам популяризации народной традиции через кинофильм	760
Волко, Ладислав: Лужицкие Сербы и кинофильм	762
Дискуссия в Свободной трибуне Этнофильма Чадца '84	764
Заключительный протокол совещания жюри Этнофильма Чадца '84	769
Поздравление Эмке Драбиковой (Вера Урбанцова)	773
Здравница Олдржиху Сироватке по случаю его шестидесятилетия	776
Интердисциплинарная теоретическая конференция о традиции (Милан Лешчак)	778
Юбилейное заседание МКККБ в Львове Семинар Общность в прошлом, сегодня и в будущем (Юрай Подоба)	785
Конференция Небольшой город (Юрай Подоба)	786
Выставка Одежда Азии, Африки, Америки и Океании (Зузана Штефаникова)	787
Совернование студенческих сочинений в дисциплине этнография (Ян Михалек)	788

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

СОДЕРЖАНИЕ ЖУРНАЛА ЗА 33-И ГОД ИЗДАНИЯ	
--	--

Frolec, Václav: Fünfundzwanzig Jahre der Internationalen Kommission zum Studium der Volkskultur in den Karpaten und auf dem Balkan	657
Bernštejn, S. V.: Zu einigen Schlussfolgerungen und Perspektiven	

der linguistischen Erforschung der Karpaten-Donau-Region	665	kultur an der Formung des gesellschaftlichen Bewusstseins	748
Botík, Ján: Ein Vierteljahrhundert des Bestehens der Tschechoslowakischen Sektion der Internationalen Kommission zum Studium der Volkskultur in den Karpaten und auf dem Balkan	674	Luther, Daniel: Die Nutzung ethnographischer Erkenntnisse im Film- und Fernsehschaffen	751
Provazníková, Jiřina: Philosophische Probleme der Wesensbestimmung und der Erscheinungsformen der Kultur	680	Elschek, Oskar: Die Möglichkeiten der Nutzung von Film- und Videotechnik in der volkskundlichen Forschung	755
Marušiaková, Jelena: Zur Problematik der Zigeunergruppe	694	Svobodová, Věra: Zu theoretischen Problemen der Popularisation der Volkstradition durch den Film	760
DIE GEGENWÄRTIGEN SCHÖPFER UND TRÄGER DER WERTE DER KUNSTTRADITIONEN DES VOLKES		Volkó, Ladislav: Die Lausitzer Serben und der Film	762
Kovačevičová, Soňa: Das Profil des Schaffens der volkstümlichen Künstlerin Zuzka Selecká	709	Diskussion auf der Freien Tribune des Etnofilm Čadca '84 (Daniel Luther)	764
MATERIALIEN		Schlussprotokoll des Etnofilm Čadca '84	769
Čukan, Jaroslav: Der Einfluss der Industrie in Rybárpole auf die Entwicklung der traditionellen Fischfangs in Stankovany in der 1. Hälfte des 20. Jahrhunderts	732	Gratulation für Ema Drábiková (Viera Urbanová)	773
DISKUSSION		Gruss auf Oldřich Sirovátka zu seinem 60. Geburtstag (Soňa Burlasová)	776
Gracianskaja, N. N.: Zum Problem der ethnographischen Rayonisierung der Slowakei	736	Interdisziplinäre theoretische Konferenz über die Tradition (Milan Leščák)	778
RUNDSCHAU		Jubiläumssitzung der IKKKB in Lwov	781
ETNOFILM ČADCA 1984		Seminar Die Komunität in der Vergangenheit, der Gegenwart und Zukunft (Juraj Podoba)	785
Maráky, Peter: Zum III. Übersicht des Film- und Fernsehschaffens über die Volkskultur	746	Konferenz Die kleine Stadt (Juraj Podoba)	786
Jančář, Josef: Der Anteil der Film- und Fernsehprogramme über Volks-		Ausstellung Die Bekleidung in Asien, Afrika, Amerika und Ozeanien (Zuzana Štefániková)	787
		Wettbewerb der Studentenarbeiten der Faches Volkskunde (Ján Michálek)	788
		BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE	
		INHALT DES 33. JAHRGANGES	

SÚČASNÍ TVORCOVIA A NOSITELIA HODNÔT ĽUDOVÝCH UMELECKÝCH TRADÍCIÍ

PROFIL TVORBY ĽUDOVEJ UMEĽKYNE ZUZKY SELECKEJ

SOŇA KOVAČEVIČOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Biografické údaje o jednej z najstarších žijúcich ľudových tkáčiek, vyšivačiek a speváčiek zaznamenávajú: Zuzana Selecká, rod. Dlhopolcová, sa narodila 10. augusta 1899 v Dobrej Nive, okr. Zvolen, kde väčšinu života prežila ako roľníčka a neskoršie členka JRD. Hlavným druhom jej mimopracovného záujmu boli tance, piesne, výšivky a tkaniny, ktoré nielen sama tvorila, ale aj zbierala. Od r. 1979 žije natrvalo u syna v Bratislave.

Za týmito strohými údajmi sa skrýva skoro deväť desaťročí života vidieckej ženy, ktorá detstvo a mladosť prežila za Rakúsko-uhorskej monarchie, manželstvo a plnosť materstva za buržoáznej Československej republiky a zavŕšenie života v období socialistického budovania našej vlasti. Tieto tri kvalitatívne odlišné etapy spoločenského vývinu Slovenska poznačili väčšinu staršej generácie, ktorá vo svojich rozpomienkach vlastnou periodizáciou podáva etnografom vývinový obraz o charaktere ľudovej kultúry posledného storočia. No nie všetci z týchto informátorov vytvorili aj kultúrne a umelecké hodnoty poznačené jednotlivými etapami uplynulého storočia, bohatého na revolučné zmeny. Z. Selecká patrí medzi tie osobnosti z ľudového prostredia, ktorých analýza života a tvorby po-

máha sledovať zmeny, charakterizujúce vývin ľudovej kultúry uplynulého storočia. Analýzou jej práce a osobnosti možno pochopiť zmeny, ku ktorým došlo v myslení a predstavivosti človeka, nositeľa a tvorca hodnôt obsiahnutých v ľudovej kultúre, ale i zmeny v spoločnosti, ktorej tento človek bol členom a ňou determinovaný tvoril.

Dobrá Niva, kde sa Z. Selecká narodila a prežila väčšinu života, leží južne od Zvolena na ceste do Krupiny, Šiah a do Budapešti, v doline zvanej podľa potoka „Nerestnickou dolinou“. Obec vznikla v 13. stor. Roku 1245 so susednou Babinou obdržala mestské výsady. V 16. storočí obe lokality spolu so Sásou a Pliešovcami dostali kolektívne právo meča. V tomto čase mestečká, ležiaca v doline otvorenej od juhu, trpeli nájazdmi Turkov, ktorí sa chceli zmocniť Zvolenského hradu, strategického kľúča k banským mestám. Táto skutočnosť sa odrazila aj v historických povestiach a baladách tohoto subregiónu.¹

Obyvateľstvo kraja nestratilo pocit výnimočnosti ani vtedy, keď sa mestečká stali poddanskými, ekonomicky upadli a predbehli ich v ekonómii a kultúre okolité dediny.² Takýto vzťah k okoliu možno badať aj u Z. Seleckej; keď kultúru rodiska porovnáva s kul-

Z. Selecká pri tvorbe motívov a kompozícií v Bratislave roku 1985. Foto H. Bakaljarová

túrou blízkych i vzdialenejších dedín. Koncom 19. a zač. 20. stor. Dobrú Nivu i vo vnútri charakterizovala diferencovanosť. Rozdiely spočívali vo veľkosti poľností a v počte chovaných oviec, ako aj v tom, či členovia spoločenstva boli roľníkmi alebo aj remeselníkmi, robotníkmi, zamestnancami v štátnej alebo verejnej správe.³ Z. Selecká vyrastala v roľnícko-pastierskom prostredí. Od útleho detstva ju však nevychovávali rodičia, ale stará matka. Totiž rodičia — matka z roľníckeho a otec z pastierskeho prostredia — sa roku 1902 vysťahovali za zárobkom do Ameriky. Dvoje detí, syna Paľka a dcéru Zuzku, ponechali u starej matky Fuskovej s prímenním do Chovanov, ktorá bola v dedine i v okolí známou bylinkárkou. Liečivé vlastnosti bylín a základy diagnostiky sa naučila od krupinského lekára, u ktorého za mlada slúžila. Racionálne praktiky kombinovala s iracionálnymi, ktoré poznala v okolí. Za túto činnosť sa dostala na súd do Budapešti, kde jej praktiky pozorovali a analyzovali lekári. Na základe ich výroku súd jej činnosť čiastočne obmedzil.

U starej matky sa Zuzka oboznámila nielen s liečivým účinkom bylín, ale poznala aj staré pesničky, obrady a rozprávky, naučila sa tkať, vyšívať a chápať zákonitosti starého dobronivského života. Tento základ, nadobudnutý v mladom veku, zohral dôležitú úlohu neskôr, v dobe vlastnej tvorby i zberateľskej činnosti.

Druhou dôležitou okolnosťou, ktorá poznačila vývin dieťaťa, bola dobronivská škola.⁴ Zuzka patrila medzi najlepších žiakov. Školské slávnosti sa nezaobišli bez veršikov, ktoré Zuzka recitovala, alebo vo vyšších triedach aj sama skladala. Na školských slávnostiach poznala aj niektorých predstaviteľov národne uvedomelej slovenskej inteligencie. Do Zuzkinej pamäti sa vryla najmä Elena Maróthy-Šoltésová, ktorá jej darovala prvý zošit na zapisovanie

pesničiek a básničiek. Tým nevdojak podnietila nielen tvorivé, ale i zberateľské snahy nadanej a ambicióznejšej školáčky. Po vychodení šiestej triedy učiteľ odporúčal, aby Zuzka išla na učiteľský ústav alebo na obchodnú školu. Nestalo sa tak z niekoľkých príčin. Vyššie vzdelanie roľníckych dievčat sa v tom čase považovalo za neprístojné. K tomuto stanovisku prispel nielen konzervativizmus starej matky, ale aj stiesnené pomery, v ktorých žili, preto aj dukát, ktorý Zuzka za dobrý prospech po absolvovaní školy na pamiatku dostala, premenili za požíveň. A tak Zuzka zostala doma a začala svojou prácou prispievať na živobytie. Každoročne odchádzala s kolektívom miestnych robotníkov na sezónne poľnohospodárske práce do okolia Šiah. Tak sa stalo, že ju odchovala nielen stará matka, škola, spoločenstvo Dobrej Nivy, ale aj kolektívna práca v cudzom prostredí.⁵ Na sezónnych poľnohospodárskych prácach sa podučila maďarčine, poznala život na úrodnej rovine, tamojší spôsob práce, stravovania a odievania. Porovnávanie domáceho s cudzím, starého s novým, dedinského s mestským, slovenského s maďarským, ktoré tu započala, ju sprevádzalo i neskôr, keď cestovala po republike a jej kultúrnych centrách.

Rodičia sa z Ameriky vrátili r. 1914 poslednou loďou pred vypuknutím vojny. Zo zarobených peňazí kúpili dom, rozšírili poľnosť a zvyšné peniaze určili na štúdium dcéry. Prefahovanie vojny však tento úmysel zmarilo. Zuzku v auguste 1918 vydali za roľníka Michala Seleckého. Vydaj a život v buržoáznej ČSR vytvorili rámec pre druhú etapu života Z. Seleckej. Mladá ambiciózna žena si výchovu detí a poľnohospodársku prácu spestrovala a dopĺňala zapisovaním starých piesní a skladaním nových. Ale prostredie rodiny jej úsilie nechápalo a zapisník s pesničkami jej spálili. V tom čase, ako aj pred a počas

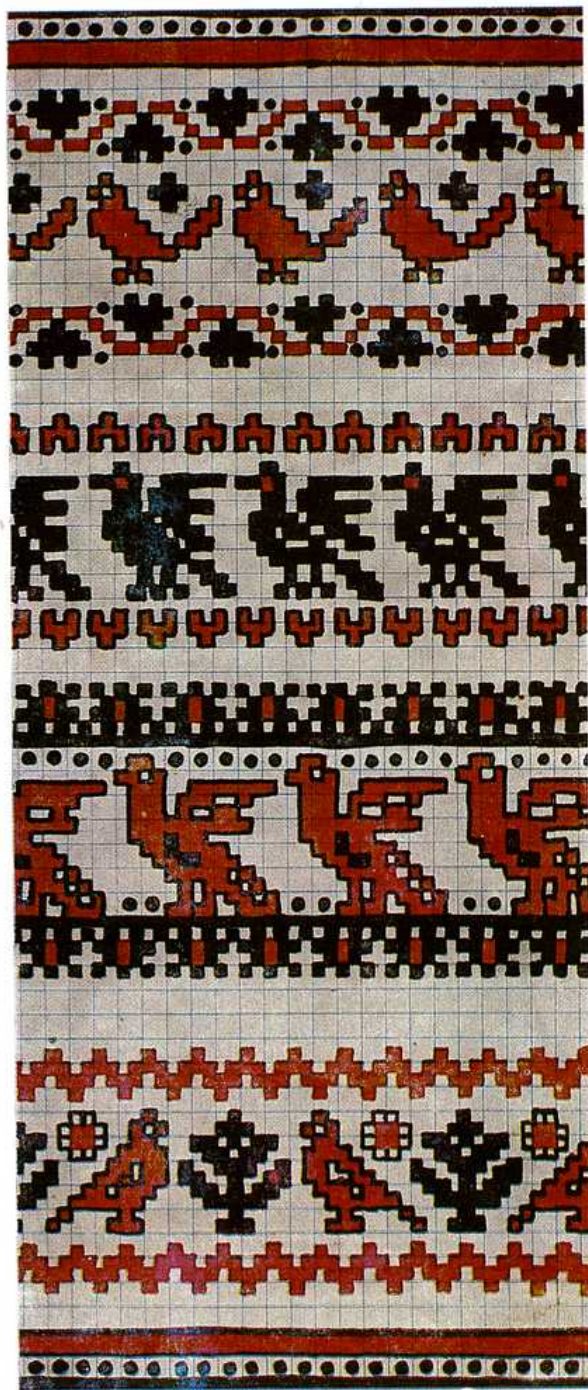
▲ ► *Exteriér a interiér murovaného kamenného domu v Dobrej Nive z konca 19. stor. reprezentuje prostredie, v ktorom žila stará matka Z. Seleckej. Foto A. Paul 1948, repro H. Bakaljarová*

prvej svetovej vojny, Zuzka občas za grajciarový honorár alebo za naturálie napísala, vystrihla a nakreslila tzv. trojrohé lístky pre dievčatá, ktoré mali mládencov na vojenčine. Sama takýto lístok poslala svojmu snúbencovi, neskôr manželovi, počas vojny do ruského zajatia.⁶

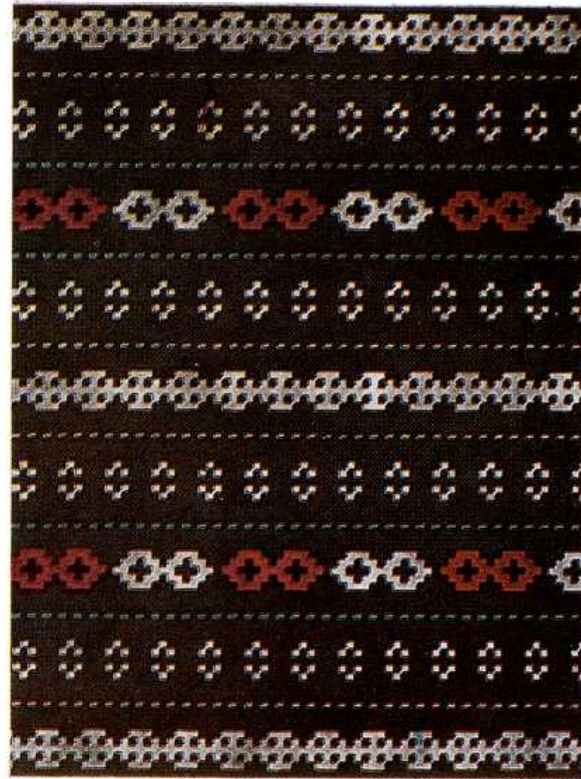
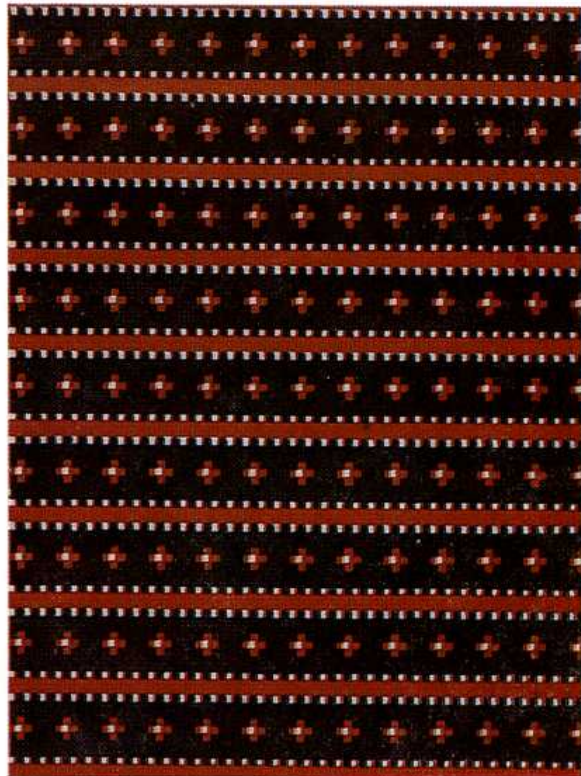
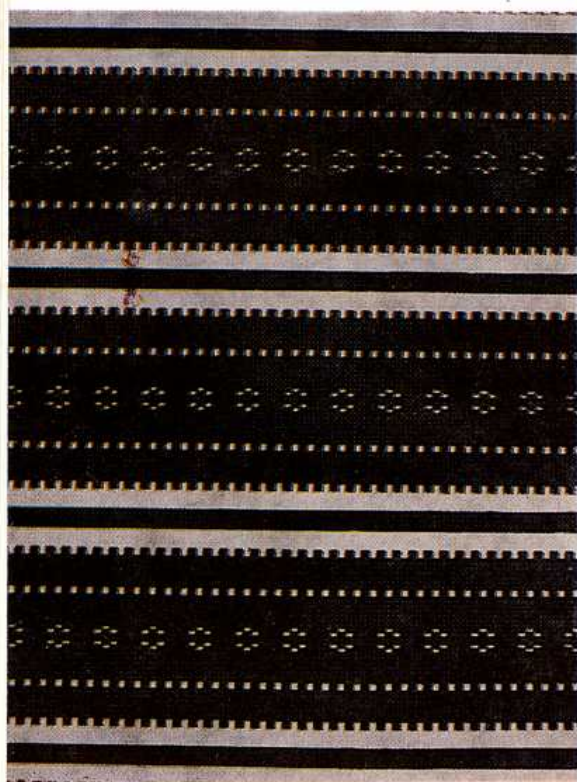
Neporozumením rodiny však nezánikla tvorivá sila mladej ženy, ktorá sa z pesničiek a rozprávok preorientovala na vyšívanie a tkanie. Túto činnosť dobronivská societa, podobne ako aj písanie listov, považovala za prístojné pre ženu. Z. Selecká v tomto čase využívala i možnosti, ktoré jej poskytoval život obce, na cesty po Slovensku a republiku. Udržiavala korešpondenciu so svojimi spolužiakmi, ktorí študovali na Slovensku a v Čechách. Vlastné cesty i pozdravy priateľov z domova i cudziny ju viedli k stálemu porovná-

vaniu kultúry rodnej obce s blízkym i vzdialeným okolím, k porovnávaniam známeho s nepoznaným; k porovnávaniam, ktoré započala už za svojej mladosti na sezónnych prácach. V tridsiatych rokoch 20. storočia sa zoznámila s Karolom Plickom, ktorý tu fotografoval typy ľudí a zbieral pesničky. A zrejme aj z tohoto popudu koncom tridsiatych a začiatkom štyridsiatych rokov ponúkla Národopisnému odboru Matice slovenskej v Martine zbierku pesničiek, ktoré si pamätala od svojej starej matky. Roku 1941 ich z podnetu R. Bednárika, ktorý vtedy v rámci odboru Matice slovenskej viedol široko založenú zberateľskú akciu ľudovej kultúry, zapísal J. Kresánek. Zbierka vyšla tlačou r. 1943 pod názvom *Zuzka Selecká spieva*.⁷

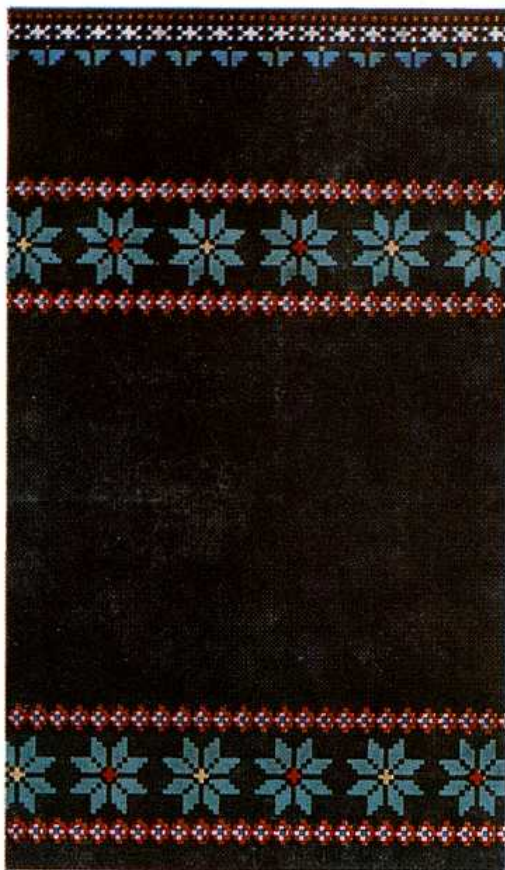
Tretí úsek života Z. Seleckej súvisí s oslobodením našej vlasti Sovietskou

Preberané pásové kompozície z plachiet a plachtíciiek. Dobrá Niva a okolie, okolo r. 1928, rekonštruované Z. Seleckou pred r. 1963. Foto H. Bakaljarová

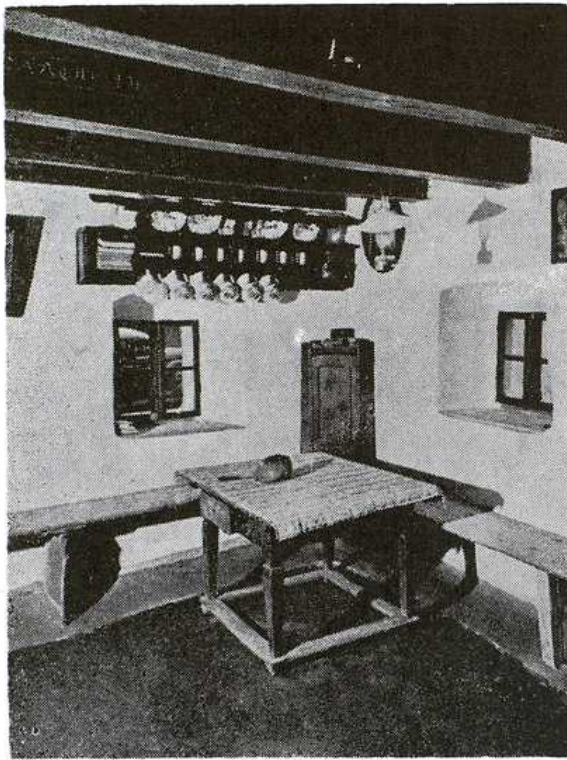

- ▲ *Detaily pásikových tkanín na stanky. Dobrá Nivá a okolie, zač. 20. stor., rekonštruované Z. Seleckou pred r. 1963*
- ▶ *Vytkávané ženské zástery — vlnienky. Čierno-zelená farebnosť bola určená pre staršie ženy, čierno-červená pre dievčatá a mladé ženy. Dobrá Nivá a okolie, okolo r. 1905, rekonštruované Z. Seleckou pred r. 1963. Foto H. Bakaljarová.*

Zdravica poľnohospodárom, vytvorená Ž. Seleckou r. 1982 v Bratislave. V kompozícii nadväzuje na textilné nástenky prvej polovice 20. stor.
Ilustrácia vytvorená Z. Seleckou r. 1980 v Bratislave k vlastnej rozprávke O jabložke. Foto H. Bakaljarová

armádou, neskoršie socialistickou kolektivizáciou poľnohospodárstva a s odrazom týchto zmien v kultúre dediny a vidieka vôbec. Po r. 1945 Z. Selecká stála pri zakladaní folklórnych skupín, tvoriacich sa v Dobrej Nive i v okolí. Na základe vlastných skúseností i toho čo si pamätala od starej matky pomáhala pri zostavovaní ich repertoáru a nacvičovaní programu. A aj jej zásluhou sa stalo, že výskumníci tu v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch 20. stor. našli živý a bohatý zvykoslovný, tanečný a spevácky repertoár.⁸ Po založení SLUKu, ktorý mal prvé sídlo na Sliachi, pomáhala pri zbieraní tanečných a piesňových prvkov i pri rekonštrukcii odevu staršej etapy vývoja. Sama utkala v zmysle starých tradícií väčší počet záster „vlnienok“ pre prvý program SLUKu. Pravidelne radila pri nacvičovaní piesní a šití krojov. V tomto čase sa jej dom stal miestom zastavení domácich a zahraničných odborníkov i milovníkov ľudovej kultúry, ktorých

nielen obradne vo svojom dome prijala, ale im aj v zberateľskej práci pomáhala. Sledujúc prácu odborníkov si prehľbovala poznatky o zmenách miestnej kultúry a nadobúdala skúsenosti o spôsoboch záznamu. Za obetavú organizačnú a tvorivú prácu obdržala v r. 1950 od Povereníctva kultúry a informácií rezortné vyznamenanie. Toto ocenenie, ako aj súťaž usporiadané v rámci ľudovej umeleckej tvorivosti ju pobádali k ďalšej činnosti. Prostredníctvom výstav ľudovej umeleckej tvorivosti, ako aj diskusií okolo nich si začala uvedomovať, že síce tradície majú historický význam pre poznanie koreňov a umeleckých hodnôt, ale pre súčasný život ich treba modifikovať v zmysle nových potrieb človeka. A tak z jej rúk vychádzali nielen tkaniny, v duchu dobronivských vzorov pre ÚLUV vytvorila najmä stánky a „vlnienky“, ale aj textilie nového účelového a oslavného charakteru. Za rozvíjanie tradícií obdržala r. 1959 v ÚLUVe titul ľudová umelkyňa, na výstavách jej tvorba bola odmenená viacerými cenami a čestnými uznaniami.⁹

V polovici päťdesiatych rokov sa prihlásila choroba, ktorá vyústila do operácie strumy. Pooperačný stav jej znemožňoval sedieť za krosnami. Preto postupne začala do tkáčstva zasväcovať svoju dcéru a vnučku. Z dcéry na základe talentu a matkou naučenej technológie, ďalej rozvíjanej rôznymi kurzami, sa stala kvalifikovaná ÚLUVu.¹⁰ V dôsledku choroby, ktorá ju vyradila z poľnohospodárskej práce, ako i v dôsledku zmien v kultúre Dobrej Nivy, sa Z. Selecká začala v päťdesiatych rokoch 20. stor. orientovať na zbieranie a zapisovanie staršieho stupňa ľudovej kultúry svojho rodiska a okolia. Po porade s pracovníkmi Národopisného ústavu SAV sa orientovala na liečenie, zvykoslovie a na povery. Pretože zápisy dotvárala vlastnými názormi a vysvetlivkami, odborníci ústavu jej odporú-

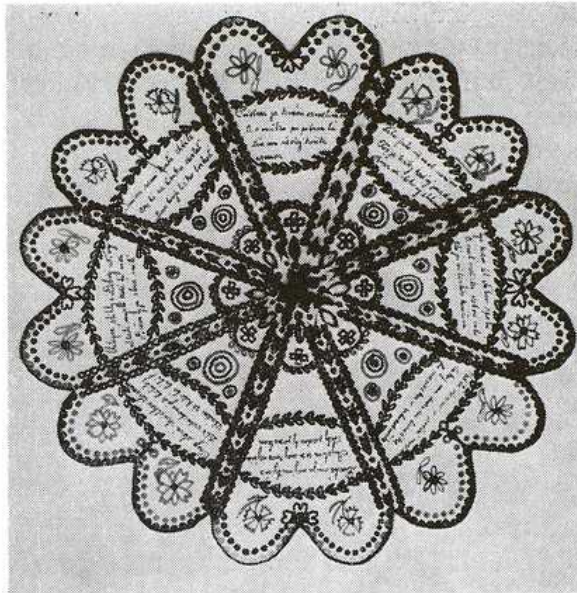
Zástavba Dobronivskej ulice z prvých rokov povojnového obdobia. Foto A. Paul 1948, repro H. Bakaljarová

čali, aby zápis urobila vo forme rozhovoru so starou matkou. Týmto jej zápis dostal beletrizujúcu podobu a obsahol dve časové roviny: praktiky a obyčaje starej matky, spadajúce do konca 19. stor. a autorkine dotvorenie pochádzajúce z pol. 20. stor. Tým sa stal dokladom vývinových zmien prebiehajúcich v životnom spôsobe a ľudovom myslení 20. stor.¹¹

Po dokončení tejto práce sa Z. Selecká zamerala na výšivky a tkaniny. V spolupráci s odborníkmi Národopisného ústavu SAV si určila kritériá zberu. Motívy a kompozície roztriedila podľa odevných a textilných foriem. Popis sa týkal druhu patričnej odevnej alebo textilnej formy, na ktorej bol vzor umiestnený, techniky prevedenia, farebnosti, datovania, názvu motívu a lokality, pretože zber sa zamerl nielen na Dobrú Nivu, ale aj na okolie. Gra-

fický záznam Z. Selecká robila v teréne pomocou štvorčekovej siete, s ktorou bola naučená pracovať ako tkáčka i v minulosti. Výber z tejto zbierky vyšiel r. 1963 knižne vo vydavateľstve Osveta.¹² Publikácia sa zaradila medzi vzorníkové práce, ktoré sa v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch 20. stor. zostavovali ako pomoc krúžkom LUT a školskej výuke ručných prác a estetiky. Líšila sa od nich monografickým zameraním a pomocným aparátom. Toto dopracovanie zo zbierky Z. Seleckej vytvorilo nielen osvetovú pomôcku, ale aj doklad, pomocou ktorého možno aj vedecky spoznávať charakter a vývin ľudovej kultúry.¹³

Koncom šesťdesiatych rokov 20. stor. vážne zranenie menisku Z. Seleckej a manželov odchod na dôchodok pozmenili život rodiny. Manželia začali žiť viac pre seba v rámci svojho domu ako navonok v spoločenstve obce. Po manželovej smrti r. 1973 sa Z. Selecká zamerala na záhradu. Vo dvore pri dome pestovala okrasné kvety a liečivé bylinky, ktorých moc poznala ešte od starej matky a ich škálu rozšírila pomocou osvetových príručiek. Záhumnie vyhradila ovociu a zelenine. Táto záhradnícka činnosť priviedla Z. Seleckú k ďalším odvetviam domácej práce. Bylinky sušila, triedila, zostavovala z nich rôzne čaje pre seba i pre známych. Tento život narušil zdravotný stav Z. Seleckej. Preto deti nástojili, aby sa presťahovala do Bratislavy. Päť rokov žila v zime u syna v Bratislave a od apríla do prvého snehu opäť v Dobrej Nive.¹⁴ Ubúdanie fyzických síl a potreba rýchlej lekárskej pomoci mali za následok, že r. 1979 sa natrvalo presťahovala do Bratislavy. Život v dvojizbovom panelovom byte znamenal pre Z. Seleckú veľkú duševnú záťaž. Osem desaťročí ju obklopovala živá príroda a spoločnosť čulého vidieckeho prostredia. A naraz na sklonku života bola odkázaná naučiť sa žiť v prostredí mŕtvych predmetov

Trojrohé lístky, jedna z foriem korešpondencie mladých ľudí počas prvej svetovej vojny. Okolie Tótkomlóša (Maďarsko). Foto S. Kovačevičová; Dobrá Niva, rekonštrukcia trojrohého lístka od Z. Seleckej z roku 1983. Foto R. Varbanov

mestského bytu. Živý oheň pece jej mal nahradíť plynový sporák, hĺbočinu studne vodovod, obrad prania a vyvárania bielizne automatická práčka, spoločenstvo Dobronivských ľudí rádio, televízor a magnetofón. Keď vyšla na priedomie alebo do susednej samoobsluhy, zarážala ju cudzota spoluobčanov, urážala ju netečnosť a niekedy i vandalizmus mladých ľudí. Aj keď jej televízor, rádio a časopisy pomohli hlbšie poznať starosti a potreby mestských ľudí, predsa ju prenasledovala clivosť za rodiskom a životom na vidieku.

Samota, ktorá ju obklopovala najmä v čase kedy syn a dcéra boli v zamestnaní, začala premáhať spomienkami na mladosť a domov. Dala sa na zapisovanie rozprávok. To však už neboli rozprávky, ktoré počula od starej matky a za mlada čítala, ale zapisovala aj rozprávkové obrazy svojej fantázie. Dobro a zlo v nich zápasili a zvíťazili nielen v zmysle starých rozprávok, ale aj v zmysle etiky spoločnosti jej mladosti a etiky dnešných pionierov, s čím sa zo-

znamovala v reláciách rozhlasu. Fabuly týchto príbehov natoľko prežívala, že sa rozprávky podobala aj ilustrovať. Ako tkáčka a vyšívачka bola však naučená motívy kresliť pomocou štvorcovej siete. Preto takto postupovala aj pri komponovaní titulných listov jednotlivých rozprávok. Prítom vychádzala z motívy, ktorá charakterizovala Dobronivské výšivky a textilie v tridsiatych a štyridsiatych rokoch 20. stor. Farebnosť iluzívne poňatých vtáčkov, stromov, kvetín závisela nielen od autorčinho farebného cítenia, ale aj od škály pasteliek, ktoré mala k dispozícii. Takto vznikla zbierka, ktorá po stránke obsahovej i vizuálnej mala charakter malieb a sošiek obdivovaných na domácich a zahraničných výstavách naivistov druhej pol. 20. stor. Táto práca Z. Seleckej u vydavateľských pracovníkov nenašla porozumenie. Posudzovali ju totiž kritériami klasickej rozprávky P. Dobšinského a kritériami ilustrácií profesionálnych grafikov. Pri tomto hodnotení pozabudli na skutočnosť, že každý prejav

ľudovej kultúry i sám rozprávač podlieha vývinu, a že čitateľov nemožno viesť len k chápaniu jedného vývinového obdobia ľudovej kultúry a tak ich utvrdzovať v mylnom názore o nemennosti a uzavretosti ľudového umenia. Autorka znechutená nepochopením časť rukopisu a kresieb spálila.¹⁵

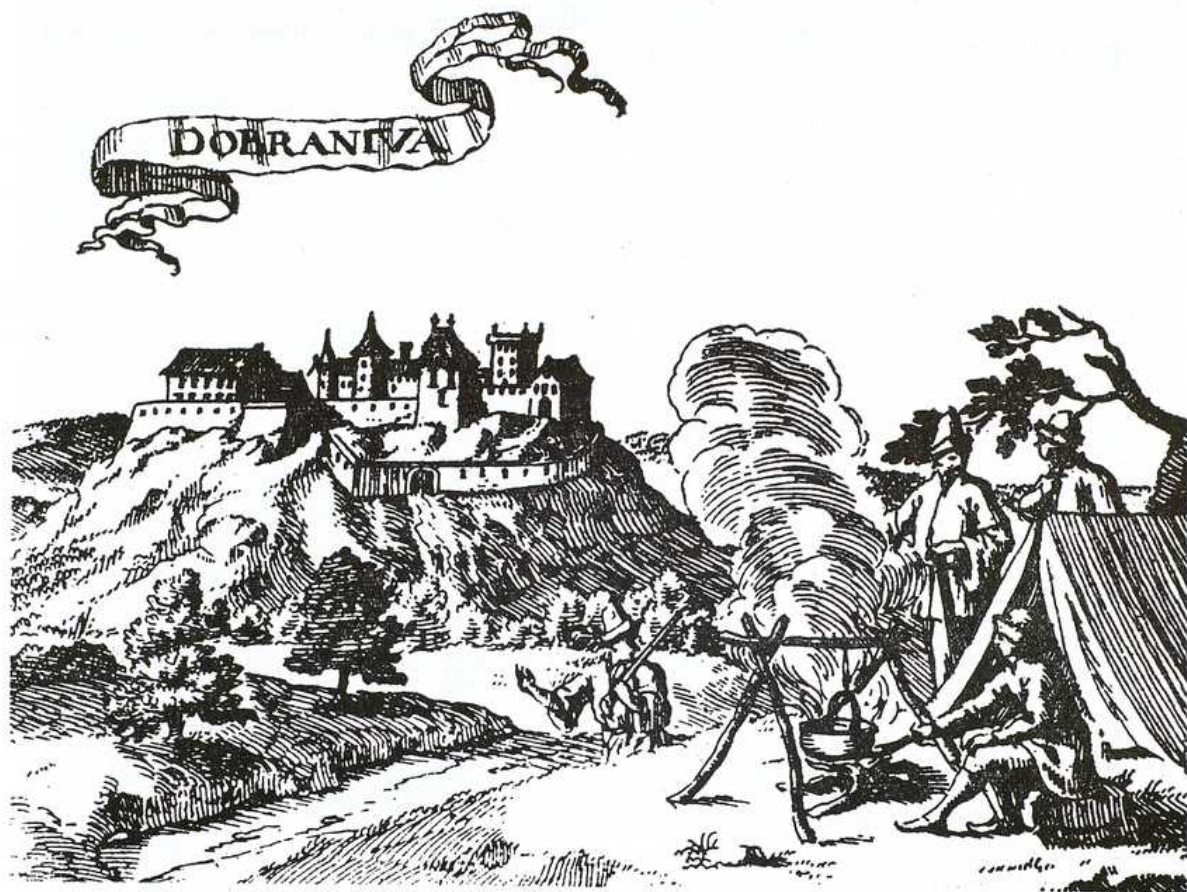
Ale ani tento neúspech ju neodradil od ďalšej činnosti. Zistila, že pravidelné sústredenie na tvorivú prácu ju prenáša nielen do mladosti a rodnej obce, ale jej pomáha prekonávať aj fyzickú slabosť, spôsobovanú chorobou. Poučená kritikou vydavateľstiev, ktoré jej vytýkali nedostatočnú orientáciu na tradície, sa rozhodla k návratom. Po porade s národopiscami sa podujala kresliť staršie i novšie výšivkové a textilné motívy svojho rodiska. V tejto práci postupovala však podobne ako za mlada v Dobrej Nive pri tkaní a vyšívaní, čo spôsobilo, že motivačnú schému rozvíjala na základe svojej momentálnej fantázie. Motívy však nekomponovala pomocou ihly, tkáčskeho člňa a farieb bavlniek na osnove plátna, ale pomocou pasteliek alebo fixiek na štvorcovej sieti papiera. Ako sama hovorí, motívy jej rástli pod rukami a prenasledovali ju aj v spánku. Ráno nemala pokoja, kým nezačala kresliť. V Bratislave v užšom kruhu rodiny i v styku s mestskými ľuďmi, ako i na základe rôznych časopisov a kníh začala hlbšie chápať potreby a možnosti mestskej spoločnosti ako v päťdesiatych rokoch 20. stor. v Dobrej Nive, keď tvorila prvé nové tkaniny určené na výstavy. Preto časť vzorov nakreslila tak, aby ich bolo možné použiť pri vytváraní moderných bytových doplnkov (napr. úsporné prikrývanie, obrúsky, vankúše, obaly na knihy, záložky a pod.). Časť motívov určených na výzdobu príležitostných pozdravov, vytvorených z príležitosti rôznych výročí a osláv, sa opiera o ornamentálny vkus a kompozície Dobrej Nivy z tridsiatych a štyridsiatych rokov 20. stor. Z tejto

autorkinej snahy vyplývalo aj zostavenie vzorníka, ktorý obsahom poukazuje na rôzne stupne autorkinej inšpirácie jednotlivými etapami vývinu dobronivských výšiviek a tkanín.¹⁶

Výtvarný charakter tvorby Z. Seleckej

V predchádzajúcom rozbere sme mali možnosť konštatovať súvis a prelihanie medzi jednotlivými žánrami umeleckej tvorby Z. Seleckej. Z hľadiska ľudového umenia ako štrukturovaného celku by bolo žiadúce sledovať umelecké princípy jej prejavu ako takéhoto mnohoznačného celku. Vzhľadom na metodickú zložitosť komplexného prístupu sa v ďalšom zameriame najmä na vkusové normy Z. Seleckej uplatnené vo výtvarnom prejave. Pritom si ich budeme všimáť v súvislosti s estetickými normami society, v ktorej žila, i s normami širšieho regionálneho zázemia.

Výšivky a ornamentálne tkaniny Dobrej Nivy patria charakterom medzi výtvarný prejav južnej časti stredného Slovenska, ktorá zahrňuje nielen južné subregióny zvolenskej župy a východné tekovské, ale aj región hontiansky a novohradský.¹⁷ Tkaniny a výšivky týchto regiónov a subregiónov sa do konca 19. stor. vyvíjali v súvislosti s retardovanými vzormi 16. a 17. stor. Regionálne varianty charakterizuje spoločný základ: motívy tkanín sa rozvíjali na základe možnosti tkáčskych techník a ich striedania; geometrizované motívy výšiviek v spojitosti s osnovou plátna.¹⁸ Pásové kompozície súviseli so strihom odevu a s tvarom jednotlivých druhov bytového textilu, ako i so spevňovaním riasenia rukávov opleciek, košieľ a sukien. Farebnosť sa riadila možnosťami prírodných farieb, ako aj škálou odolnejších farieb profesionálnych farbárov (v sledovaných regiónoch najmä červená, čierna a modrá). Tento archaizujúci charakter si tkaniny a vý-

*Pohľad na hrad Dobrá Niva, v popredí vojsko. Medirytina J. Nyporta, 1686.
Foto F. Hideg*

šivky južnej časti stredného Slovenska zachovali v súvislosti s viacerými okolnosťami. Medzi ne patrili prírodné podmienky, geografická poloha a rad historických udalostí. Pahorkatý kraj sa stal po obsadení Uhorskej nížiny pohraničným nárazovým územím, ktoré Turci napádali v súvislosti so snahou dobyť bohaté stredoslovenské banské mestá. V dôsledku toho si tu mestá i uhorské vojská vybudovali obranné predmostie. Táto skutočnosť neprispela k plynulému bezkonfliktovému vývinu. Po porážke Turkov a ich zatlačení z Uhorska sa časť obyvateľstva tohto územia vysťahovala na Dolnú zem, kde založili veľké prosperujúce poľnohospodárske obce. Sťahovanie však nevyriešilo miestne hospodárske a sociálne problémy.

Klíma a rozdrobenosť pôdy nezičili poľnohospodárstvu, ktoré sa postupne začalo orientovať na chov oviec a drevárstvo. A tak 18. a 19. stor. najmä v severnejších a odľahlejších subregiónoch zaznamenali stagnáciu a v súvislosti s tým i ustrnutie a petrifikovanie staršieho kultúrneho a umeleckého stupňa vývinu. Prispel k tomu aj vkus protestantov, ktorí tu žili väčšinou v prevahe a považovali archaizmy za svoje tradície, na rozdiel od novôt a zmien, ktoré so sebou priniesla rekatolizácia časti miestneho obyvateľstva.

Vkusové zmeny, ktoré v tomto kraji nastali od konca 19. stor., súviseli s industrializáciou Uhorska, rozvojom kapitalistického poľnohospodárstva a s prenikaním mestských noviniek na vidiek.

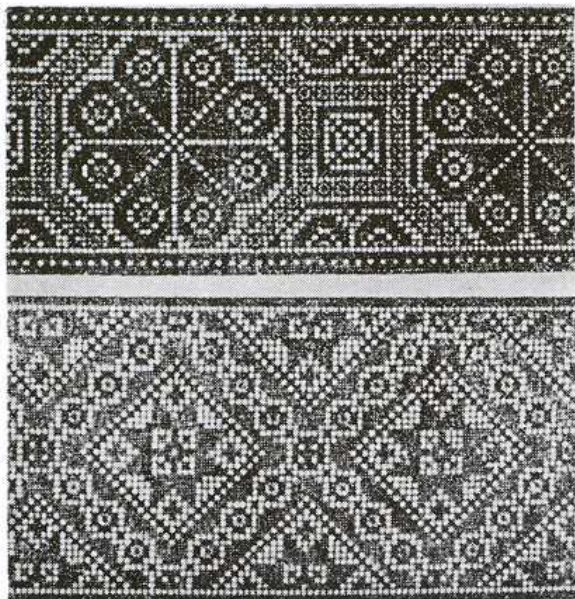

Renesančná vyšivačská dielňa. Frontispis norimberského vzorníka J. Sibmachera z r. 1597. Vzorník bol rozšírený aj na Slovensku, o čom svedčia motívy a ich varianty v kompozíciách výšiviek 19. a 20. stor. Foto H. Bakaljarová

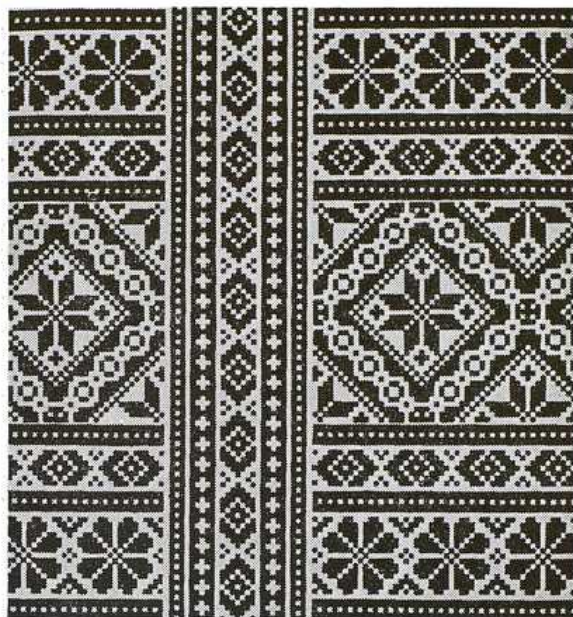
Novotám sa najprv otvorili lokality ležiace v blízkosti miest, ako i na dopravných tepnách. Postupne však prešli aj inde a v troch za sebou nasledujúcich vývinových etapách zatlačili do pozadia starú motivíku retardujúcu renesančné vzory. Prvá etapa sa v južnej časti stredného Slovenska odohrala koncom 19. a zač. 20. stor. V tkaninách a výšivkách sa to prejavilo nasledovne: nové motívy, pochádzajúce z mestských vzorníkov vytvorených návrhármi v duchu dekorativizmu uhorského umeleckého priemyslu, sa začali priradovať k starším domácim v duchu miestnych kompozícií. Domáca farebnosť sa nemenila,

len diferencovala a oživovala farebnými detailami.

Druhá etapa zmien sa odohrala po r. 1918, najmä však po prekonaní hospodárskej krízy, kedy zvolenské, honfianske a novohradské dediny začali intenzívnejšie prijímať kultúru miest. Školská výuka, rozšírenie šijacích strojov, vzorníky, rôzne kurzy, časopisy, pestrosť textilnej ponuky a veľký výber tovaru obchodov s ručnými prácami mali dosah nielen na zmenu motivíky, ale aj na pestrosť kompozícií a ich bohatosť. Tretia vývinová etapa súvisí so socializáciou priemyslu, kolektivizáciou poľnohospodárstva a plánovitým urba-

Motívy hviezd a ružíc z renesančného vzorníka J. Sibmachera z r. 1597. Foto H. Balkajarová

Kompozícia s variantami renesančných motívov v ľudovej výšivke. Dobrá Niva, zač. 20. stor. Rekonštrukcia Z. Seleckej pred r. 1963. Foto V. Gosiorovský

nizovaním vidieka, čo malo za následok okrem iného aj zmenu názorov na odievanie a bývanie. Pomeštenie južnej časti stredného Slovenska sa sprvu nedialo tak intenzívne ako severne, kde bol sústredený priemysel. Predsa však najprv bolo badateľné v blízkosti miest a na komunikačných tepnách, najmä u mladšej generácie. V šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch však aj tu vo väčšine lokalít mestské vkusové normy zatlačili staršie tradície do pozadia, takže hrozilo ich postupné odumretie. V súvislosti s racionalizáciou a prílišnou technizáciou života a práce začala silnieť snaha o oživenie tradícií a organický rast novej miestnej kultúry zo starých koreňov.

V rámci týchto vkusových zmien južnej časti stredného Slovenska a Dobrej Nivy sa utváralo aj výtvarné cítenie Zuzky Seleckej. Dobronivský subregionálny variant sa rozvinul v dôsledku toho, že Dobrá Niva podobne ako susedné Pliešovce, Sása a Babiná, prijí-

mali novoty a uchovávali staré v súvislosti s vedomím svojej niekdajšej mestskej privilegovanosti a nadradenosti. Z. Selecká zase ako nadanejšia rýchlejšie, vedomejšie a svojskejšie reagovala v rámci dobronivskej society na prichádzajúce zmeny. Vlohy, ktoré zdedila po starej matke, v prvom štádiu rozvíjala nielen na základe takéhoto tradicionalistického vkusu, ale i na základe tendencií školy, direktív vtedajšieho verejného života ako i na základe skúseností nadobudnutých počas sezónnych prác v okolí Šiah, poznamenaných už vkusom budapeštianskych predmestí. To znamená, že u Z. Seleckej už v prvom vývinovom štádiu stáli popri sebe dve vkusové normy. Na jednej strane piesní, rozprávok a textílií, ktoré vytvorila generácia jej starej matky, na druhej strane tvorba básničiek a vinšov v duchu novších potrieb školy a celkového verejného života mestečka. Zúčastňovala sa práve tak priadok ako bálom a majálesov; hrala

divadlo, ktoré sa v tomto čase stalo, podobne ako inde na Slovensku, novým druhom kultúrneho prejavu dobronivskej society.¹⁹ V textile a vo výšivkách sa to prejavilo organicky tým, že Z. Selecká vedela nové motívy lepšie chápať a včleňovať do domácich kompozícií ako jej okolie. K tomu jej pomáhala aj znalosť spôsobu prepisu nových vzorov, pochádzajúcich z rôznych podkladov, v duchu dobronivských výšiviek a tkanín, používala pri tom štvorčekový papier zo školských počtových písaniiek.

Mechanizmus, pôsobiaci v 1. pol. 20. stor. pri včleňovaní nových motívov do starých kompozícií, možno v Dobrej Nive sledovať na základe dokladov obsiahnutých v dvoch vzorníkoch, ktoré v rôznych časových intervaloch zachycujú tvorbu tohoto regiónu a obdobia.²⁰ Vzorník D. Križkovej-Kardossovej sa zamerail na hontianske výšivkové motívy z konca 19. stor., vzorník Z. Seleckej na ornamentiku dobronivského subregiónu prvých desaťročí 20. stor. Autorky oboch zbierok sa vedome vyhýbali novotvarom, čo v úvodoch zdôrazňujú. Odlišnosť archaizmov spočíva nielen v posune času zberu, ale i v regionálnej variabilnosti. Tvarové i názvoslovné porovnanie a sledovanie frekvencie jednotlivých motívov vedie k nasledovnému konštatovaniu: v Dobrej Nive a v okolí v 1. pol. 20. stor. obľubovali len niektoré z motívov publikovaných D. Križkovou. Napr. existoval tu veľký počet variantov hviezd, krivniiek, ráčkov, zúbkov a vôbec neboli frekventované motívy obľúbené v Honte, napr. drumbličky, kríže, vidličky, pierka, koláčiky, vážky, košíčky a pod. Všeobecné názvy, zaznačené D. Križkovou-Kardossovou v Honte, sa v Dobrej Nive diferencovali: napr. kvety na ruže a šípky; vtáky na kohútiky, husičky; prúťiky na vrbové lístky, rozmarín; ďatelinky na trojlístky a štvorlístky a pod. Dialektologické názvy, zaznamenané v Honte dostali v zápise Z. Se-

leckej pomenovanie bližšie k spisovnej reči: chyžky sa zmenili na komôrky, tabličky na kocky, strapaté ruže na klinčeky, sinokvet na nevädzu a pod., čo pravdepodobne súvisí aj so snahou Z. Seleckej vyrovnat sa so spisovnou rečou. Ďalej zo vzorníka Z. Seleckej je zreteľné včleňovanie nových vzorov a názvov medzi dobronivské motívy, ktoré zberateľka v pol. 20. storočia považovala už za archaizmy, napr.: žalude, egreše, kapustičky, motýle, sirôtiky, mesiačiky, javorové a dubové listy a pod. Písmenkové motívy sa z esíciiek rozšírili o motívy v podobe „H“ a „Z“. Spoločnými pre oba zborníky sa stali deliace stehové pruhy, ktoré sa väčšinou volali v Dobrej Nive obnitkami a v Honte omietkami.²¹

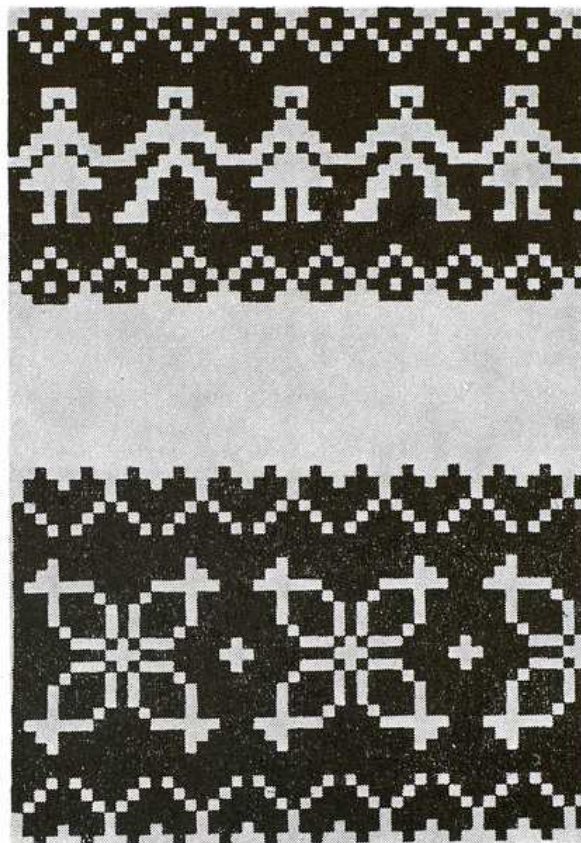
Porovnanie motívov, ich názvov a frekvencie v dvoch regiónoch na základe zberu dvoch autoriek v odlišných časových úsekoch poukazuje na niekoľko faktov, ktoré majú širší ako len lokálny a individuálny význam: tvar motívov a ich názvy súvisia s vývinom obrazného myslenia a predstavivosti určitého prostredia a tvorcu v ňom. Regionálne a subregionálne varianty sa vyvinuli v súvislosti s celkovým odlišným vývinom určitého územia. Smerom do súčasnosti ubúdalo starej motíviky, charakteristickej pre predchádzajúce obdobie, pribudlo však variantov jedného motívu. Včlenené nové motívy sa ďalej obmieňali na základe vkusových noriem preberajúceho prostredia. V prvej polovici 20. stor. nové prebraté a ďalej dotvárané motívy boli v súvislosti s rozumovým poznávaním sveta bližšie iluzívnej realite prírody ako staršie motívy založené na možnostiach technologických postupov.

Pre poznanie tvorby Z. Seleckej je však dôležité aj medzivojnové obdobie, a to najmä tridsiate a štyridsiate roky, kedy sa v dobronivskom subregióne ustálila hospodárska hladina a zintenzívnil sa vzťah s komunikačným a prie-

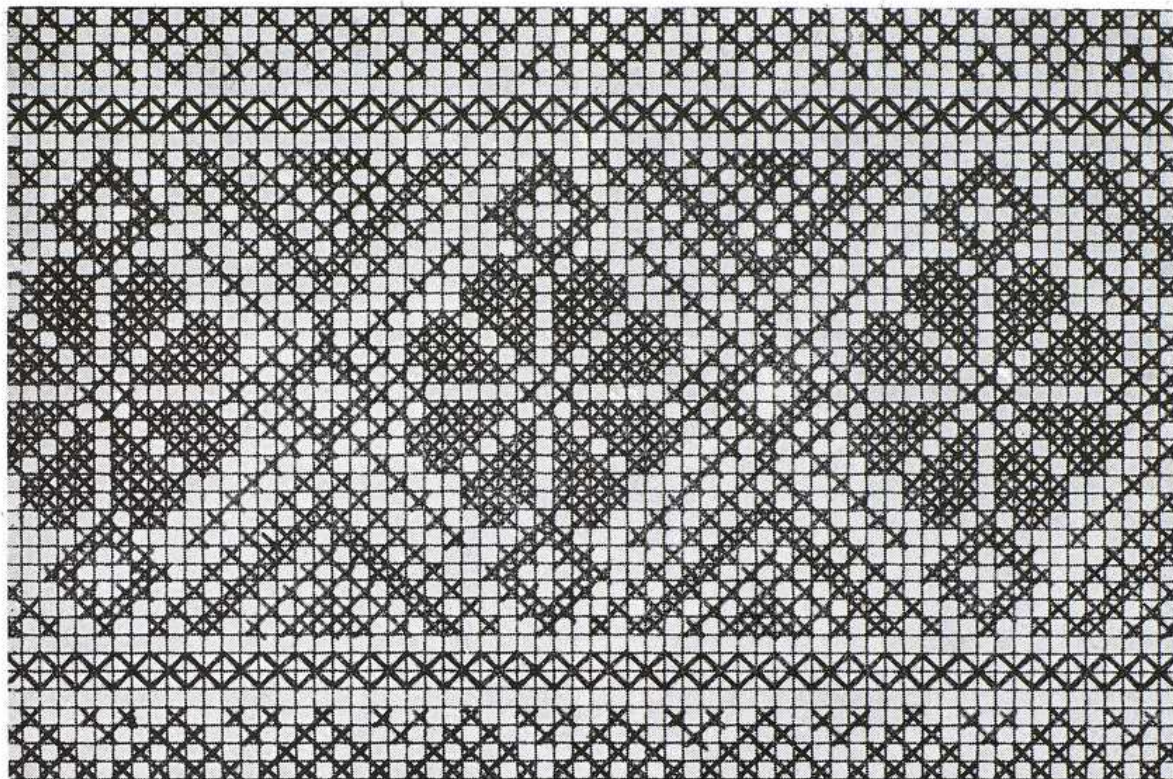
Dievča z Dobrej Nivy v sviatočnom letnom odevu. Štyridsiate roky 20. stor. Foto A. Paul 1948, reproto H. Bakaljarová

myslovým zvolenským uzlom. V tomto čase sa zmenila dobronivská farebnosť, motivika a kompozície. Tkáčky a vyšívачky si volili také motívy a farby, ktoré sa im dovoľovali priblížiť k iluzionisticky chápanej realite prírody. Kompozíciami sa snažili vykryť celú plochu, ktorú prv lemoval len pruh. Do odevu sa včlenilo vyšívanie strojom a do bytového textilu vyšívanie podľa predtlačenia, ktoré sa objednávalo v mestách, v obchodoch s ručnými prácami. Oblúbenými motívmi boli kvetinnové venčeky, girlandy, košíky vyšívané krížikmi a rôznymi stehovými technikami. Prekreslenie týchto vzorov sa v Dobrej Nive, ako aj inde na Slovensku, dialo pomocou uhlového kopiro-

Krížikmi vyšívané motívy z obalkov opleciek. Dobrá Niva a okolie, zač. 20. stor., rekonštrukcia Z. Seleckej pred r. 1963. Foto V. Gosiorovský

vacieho papiera, čo ovládala aj Z. Selecká. V tomto čase sa do Dobrej Nivy dostal aj nový druh bytového textilu, a to nástenky zvané kuchárky. Vznikli v druhej polovici 19. stor. v súvislosti so zariadením mestských kuchýň. Začiatkom 20. stor. sa rýchlo rozšírili aj na vidieku, čo väčšinou súviselo so zmenami zariadenia kuchýň a postavením kachlového sporáka. Tieto textilné nástenky mali niekoľko funkcií: pôvodne mali chrániť exponované steny nad sporákom, nad pracovným stolom a nad lavičkou s vedrami vody. Veľmi rýchlo sa však stali reprezentačnou výzdobou kuchýň. Ich figurálne kompozície boli naivné a univerzálne: napr. kvety v košíku, mačatá s kľbkom nití, holandský

▲ ► Ružicová kompozícia zaznamenaná D. Kardossovou v Honte koncom 19. stor. a Z. Seleckou v Dobrej Nive a na okolí okolo r. 1928. Foto V. Gosiorovský

námorníci s lodkou a pod. Veršičky umiestnené nad alebo okolo kompozície v duchu maloburžoáznej etiky zdôrazňovali kladné vlastnosti gazdiniiek. Patrí medzi paradoxy vývinu, že tieto nástenky aj napriek kompozičnej a obsahovej periférnosti spolu s tradíciami grafického stvárnenia oznamov, ktoré spočívalo na slove a v spojitosti so zarámovanými vyšívanými, tlačenými alebo maľovanými citátmi dobovej etiky, sa stali odrazovým mostíkom pri tvorbe nových foriem pre hlásiace sa nové podoby výtvarnej kultúry vôbec.²² Stalo sa tak v súvislosti s potrebou štandard, agitiiek, zdravíc, ktoré vo vidieckom prostredí dovtedy nemali tradíciu.²³ Ako uvidíme ďalej, tieto podnety zohrali úlohu aj v ďalšej etape tvorby Z. Seleckej, ktorá vznikala začiatkom osemdesiatych rokov 20. stor. v Bratislave.

V tridsiatych a štyridsiatych rokoch Z. Selecká žila so svojou rodinou v priestranom dome s veľkou podbránou, čo charakterizovalo výstavbu obce v medzivojnovom období.²⁴ Byt bol zariadený v duchu zvolenských a krupinských predmestí, čo v tomto čase v Dobrej Nive považovali za adekvátne. Staré kamenné domy pod slamou s hlinenými podlahami, zelenými pecami vykurovanými z pitvora a funkčný nábytok doplnený červeno-bielymi tkaninami sa v tomto čase už považovali za archaizmus, ktorého sa v súvislosti s nedostatkom prostriedkov pridŕžovali najmä starí ľudia. Zuzka zdedené textilie uchovávala v truhle a s obdivom ukazovala návštevníkom. V izbe i v kuchyni sa obklopovala textíliami vyšitými podľa predtlačenia alebo predkreslenia, ktoré v tom čase dobronivské prostredie považovalo za pekné a „moderné“. Vo

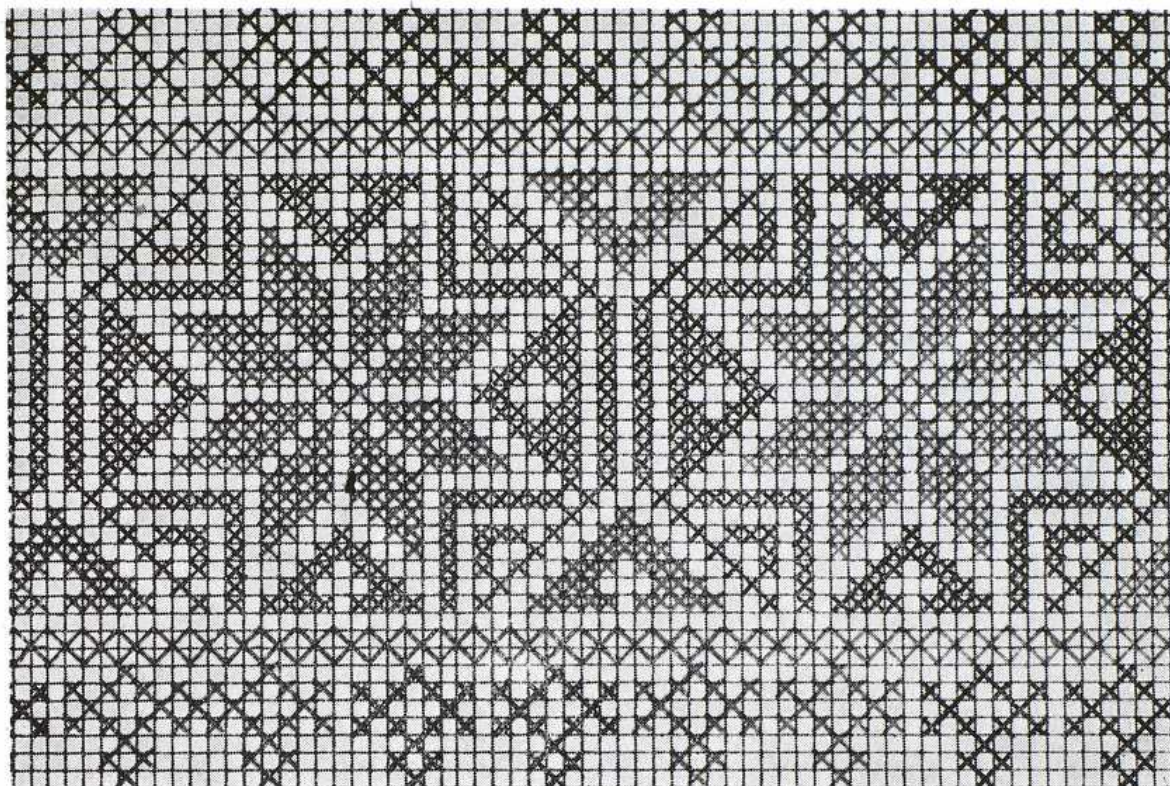
všedný deň sa obliekala, podobne ako ostatné ženy, do polokroja, zdobeného väčšinou len našivaním. Ale aj tento polokroj zachovával starú vekovú diferenciáciu pomocou farieb. Mladšia generácia sa v tom čase, najmä vo sviatočných dňoch, obliekala do odevu s bohatým dekorom, stvárneným v zmysle nových výšivkových tendencií.

Z. Selecká v tejto etape svojho života neprestala obdivovať hodnoty vkusových noriem svojej mladosti a starej matky. Nemala však v rámci rodiny a society, do ktorej rýchlo prenikol nový vkus, dostatok síl ani možností konať v zmysle zanikajúcich vkusových noriem a hodnôt. Vzpruhou týchto jej viac podvedomých ako vedomých snáh sa stal rastúci záujem odborníkov o staršie stupne ľudovej kultúry. Tieto podnety, prichádzajúce zvonku, ju utvrdili v snahe nanovo sa venovať záznamu piesní, rekonštruovať tance a zvyky z prelomu storočia. V súvislosti s týmito tendenciami vznikol nielen Kresánkov zápis piesní Z. Seleckej, ale aj rad podujatí miestnej folklórnej skupiny.²⁵ To znamená, že koncom tridsiatych a začiatkom štyridsiatych rokov žila a konala v zmysle dvoch vkusových systémov, pričom jeden ju spájala s rodinou

a spoločenstvom Dobrej Nivy, bažiacom po novotách, druhý ju na základe oživených vkusových noriem, spojených s jej detstvom a mladosťou, z tohoto spoločenstva vyčleňoval.

Táto zákonitá vývinová vkusová dvojkoľajnosť sa v živote Z. Seleckej zvýraznila po r. 1945. Stalo sa tak v období, kedy Dobrá Niva, podobne ako väčšina stredoslovenských predmestských lokalít zapojených do Slovenského národného povstania, sa hneď v prvých rokoch po oslobodení intenzívne pomeštila. Ale na život Z. Seleckej už pôsobili iné tendencie povojnového života: tie, ktoré súviseli s tvorbou novej kultúry celej spoločnosti, ktorá bude národná svojou formou a socialistická svojím obsahom. Tieto tendencie sa pri hľadaní novej zodpovedajúcej formy, v súvislosti so zdôrazňovaním ľudu ako vedúcej sily spoločenského vývinu opierali najmä o progresívne zložky ľudovej kultúry. Výrazom takýchto snáh bolo zakladanie speváckych a tanečných folklórnych súborov, poriadanie súťaží a výstav ľudovej umeleckej tvorivosti. Pri tejto práci sa osvetoví pracovníci kraja a okresu obracali na Z. Seleckú, ktorej činnosť poznali už z medzivojnového obdobia.²⁶ Táto dôvera v nej latentne žijúce vkusové normy a hodnotové orientácie mladosti natoľko posilnila, že sa stali vedúcou motiváciou jej verejného konania.²⁷ V rodinnom živote sa však aj naďalej pridŕžavala návykov a spôsobu života ustáleného v medzivojnovom období. V duchu rozpomienok na kultúru prostredia svojej mladosti zakladala súbory, zostavovala ich programy, radila pri vzniku SĽUKu, tkala na výstavy LUT i pre ÚĽUV, a po r. 1953 zbierala zvyky, rozprávky a zvykoslovné prejavy obce a okolia pre Národopisný ústav SAV, čím si pripravovala ornamentálne motívy určené do jej prvého vzorníka.

Napriek úsiliu zachytiť v tanečných kompozíciách, spevoch, zvykoch a roz-

▲ ► *Hviezdicová kompozícia zaznamenaná D. Kardossovou v Honte koncom 19. stor. a Z. Seleckou v Dobrej Nive a na okolí okolo r. 1928. Foto V. Gosiorovský*

právkach archaizmy subregiónu, v ktorom žila, interpretovala ich už nielen na základe vkusu z konca 19. a zač. 20. stor., ale aj na základe vkusu povojnových hodnotových noriem mestečka a dopĺňala vlastnou tvorbou. Stalo sa tak pre zložitost' vytvorit' hranicu medzi vlastným vkusom, vlastnou tvorivou potenciou a stanovenými kritériami zberu. Deliacia čiara medzi subjektívnymi a objektivizujúcimi snahami sa stiera nielen u výskumníkov amatérov, ale aj u profesionálov. Prelínanie sa objavuje vždy vtedy a tam, keď je často konanie a hodnotenie vedené viac emotívnou zložkou ako kritériami stanovenými pre výskum, vychádzajúcimi zo snahy o objektivitu.²⁸ Zuzka Selecká zabudnuté hodnoty svojho detstva obdivovala, bola k nim viazaná citovým vzťahom, hoci vo svojom živote sa už riadila inými kritériami. Tieto nesúvi-

seli už len z odchádzajúcim životom jej raného detstva, ale i s novými hodnotami utvárajúcimi sa v škole, na sezónnych prácach, v súvislosti s novými formami dobronivského spoločenského života po oslobodení, s tendenciami kultúry a osvety, a neskoršie pozorovaním života jej detí a priateľov v Bratislave. Tieto tendencie a ich meniaci sa charakter spôsobili, že v jej tvorbe a konaní raz prevládali vkusové inovačné normy, inokedy archaizujúce. Uprednostnenie jedných či druhých súviselo s ich spoločenským fungovaním v určitom čase i s osobnými vlohami a ambíciami Z. Seleckej.

Rozpomienková tvorba Z. Seleckej z bratislavského obdobia je však motivovaná pohľadom do minulosti bez uprednostnenia jednej či druhej vkusovej normy. Je to tak preto, že v tom období, v snahe prekonať samotu veku

a slabosť choroby, tvorí akoby syntézu svojich invencií.

Fungovanie viacerých vkusových noriem v jednom spoločenstve i u jedného tvorca či nositeľa ľudovej kultúry nie je špecifikom Dobrej Nivy ani Z. Seleckej. Patrí medzi základné znaky zložitosti kultúrneho vývinu. Koexistencia viacerých noriem prechádza v protirečivosť a vzájomné potieranie v prelomových obdobiach, kedy umelecký tvorca na základe svojich osobných schopností včasnšie a lepšie môže vycítiť potrebu zmien a s tým súvisiacich nových vkusových noriem ako jeho okolie. Ale vo vývine dochádzalo aj k opaku, kedy tvorcovi silné väzby na staré vkusové

normy, podľa ktorých tvoril, nedovolili chápať tendencie spoločenstva. Vtedy obyčajne z aktivity prechádza do pasivity, alebo jeho tvorba ustrnie. V dôsledku týchto konštatácií vytvorených na základe rozboru života a tvorby Z. Seleckej, ale i prostredia, v ktorom žila, možno vysloviť mienku, že ľudové umenie i tvorbu ľudových umelcov nemožno sledovať a hodnotiť len na základe tvorby samej a umenia ako takého, ale len na základe ich fungovania v lokálnom či regionálnom spoločenstve v určitom čase. Pritom nemožno zabúdať na nadväznosť tejto tvorby na vznikajúce či ustupujúce celonárodné vkusové normy a hodnoty.

POZNÁMKY

- 1 Etnografický atlas Slovenska, ŠVEHLÁK, S.: mapa — XV, 2 (v tlači).
- 2 Podobný vývin mali v Liptove tieto mestá: Hybe, Trnovec, Vrbica, Sielnica.
- 3 V 18. stor. vynikala najmä sedlárska remeselná výroba. V r. 1930 existovala rozvinutá domácka výroba a to pre seba (tkaním plátna sa zaoberalo 396 osôb, tkaním kobercov 13, pletením košov 1), na predaj (výšivkárstvom 13 osôb, pletením košov 2 výrobcovia). V tom istom čase však časť obyvateľstva pracovala aj v doprave, v priemysle a každoročne odchádzala na sezónne poľnohospodárske práce, o čom zatiaľ nemáme k dispozícii číselné údaje — informácie Z. Seleckej; — Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Bratislava 1977, heslo Dobrá Niva; — ZAŤKO, P.: Domácka výroba. Bratislava 1931.
- 4 Tradícia školy a fary siaha do 13. stor., čo súvisí s mestskými právami Dobrej Nivy. Vzhľadom na tieto tradície, ako aj postoj protestantov v dobe protireformácie, boli obe miesta obsadzované vzdelancami, ktorí sa dostali do miestnych regionálnych kultúrnych dejín. Medzi tieto osobnosti patrí napr. v r. 1707—1762 Matej Markovič, v r. 1844—1847 národný buditeľ Jozef Kozáček, v r. 1855—1934 cirkevný historik Ján Slávik. — Začiatkom 20. stor. v obci fungovala aj materská

- škola, známa pod menom „kišdadou“, do ktorej chodila ako päťročná i Zuzka.
- 5 V tomto čase bolo pravidlom, že dievčatá chodili na sezónne poľnohospodárske práce, kde sa podučili aj maďarčine, zarobili naturálie potrebné na živobytie i peniaze na výbavu. Šahy a ich okolie boli zač. 20. stor. predmestím Budapešti. Miestne obchody sprostredkovali obyvateľstvu nielen peštianske „novinky“, ale za lacnejšie peniaz i to, čo vo veľkom meste „vyšlo už z módy“. Tým sa Šahy líšili od severnejšie ležiacich slovenských miest.
- 6 Takéto listy písať, vystrihovať a kresliť sa Zuzka naučila od starej matky. Ich existencia je dokladom zvláštnej tradície písomnej medziľudskej komunikácie širokých vrstiev v minulosti. Pretože sa tejto otázke naša odborná literatúra zatiaľ venovala len okrajovo, zapísali sme základné údaje o tzv. trojrohých lístkoch, ktoré sme získali od Z. Seleckej. Sama vytvorila r. 1983 12 variantov, ktoré sú uložené v oddelení VI NÚ SAV. Podľa rozprávania Z. Seleckej sa takéto listy nazývali „parádne listy“. Ich typickosť pozostávala v tom, že z archu papiera sa vystrihol kruh, ktorý sa na spôsob papierových vystrihovaniiek poskladal do 4—16 výsečí a po okrajoch povystrihoval. Po rozvinutí sa výseče vyzdobili farebným ornamentom. Hlavnými výtvarnými

- motívmi boli rôzne symboly: krivinky znamenali stálosť lásky; srdcia vernosť; rozmarín poctivosť; nalomený rozmarín nalomenú poctivosť a pod.. Na voľnú plochu kruhových výsečí, ohraničených prelamaním a motívmi sa vpisoval vlastný list, ktorý pozostával z veršovaného odkazu, týkajúceho sa vzťahov medzi ľúbostným párom. Hotový poskladaný lístok vložili do obálky, na ktorú sa napísala adresa. Týmto sa Dobronivské trojrohé lísky odlišovali od staršieho prototypu ľúbostných listov, ktoré sú v našej literatúre známe pod názvom trojrohý lístok. Kuriéri ich nosili zastoknuté za lemom kalpaku alebo za manželou kabátca. Názov trojrohý dostali tieto lísky zo spôsobu poskladania kruhu do trojbokej kruhovej výseče. V teréne sme trojrohé lísky našli v slovenskej dedine Tótkomlôš (Maďarsko). Zachovaný list pochádza z roku 1913 a písal ho mládenec svojej milej z vojenčiny. Bol zdobený vpichovaným ornamentom.
- 7 KRESÁNEK, J.: Zuzka Selecká spieva. Martin 1943; — Informácie od J. Kresánka; — Zbierka názvom i obsahom nadviazala na staršiu zbierku K. Plicku Eva Studeničová spieva, ktorá sa zameriavala na piesne z Hontu.
 - 8 Spolupracovala s folklórnym súborom Stavoinustria v Banskej Bystrici. Súbor sa na celoštátnych prehliadkach v Prahe viackrát umiestnil na prvých miestach. Prvý raz ako odmenu získal autobus, druhý raz klavír a tretí raz sošku symbolizujúcu československo-sovietske priateľstvo.
 - 9 Z. Selecká sa zúčastnila na rôznych výstavách ľudovej umeleckej tvorivosti; v Prešove a v Prahe r. 1953 jej práce reprezentovali ľudové tradície popri pozdišovských hrnčiaroch a obdržali čestné uznanie. R. 1954 vytkala v duchu Dobronivských „vlnienok“ nástenku agitujúcu za mier. Jeden variant venovala akademikovi O. Pavlíkovi, druhý zakúpilo Vlastivedné múzeum v B. Bystrici, tretí B. Filovej, z ktorého detail uverejnil na obálke časopis Slovenský národopis 1960, č. 2.
 - 10 Dcéra Anna Hrčová, rodená Selecká, nastúpila r. 1956 do ÚLUVu, kde pôsobila do r. 1984 ako kvalifikárka.
 - 11 Zápisy Z. Seleckej z r. 1954—1956 obsahujú vyše 500 strán a sú uložené v oddelení VI NÚ SAV pod č. 737—746.
 - 12 SELECKÁ, Z.: Ľudové tkaniny z okolia Zvolena. Bratislava 1963, str. 211, obr. 232. — Úvodná stať KOVAČEVIČOVÁ, S.: Z histórie slovenského a Dobronivského textilu. Str. 7—24. O časť dokladov tu sústredených sa opiera aj tento príspevok.
 - 13 Druhou zbierkou umožňujúcou porovnanie je práca KRIŽKOVÁ-KARDOSSOVÁ, D.: Vzorník krížikového vyšívania ľudového v Honte na Slovensku. B. Bystrica 1926.
 - 14 Syn Ján Selecký, nar. 1919, študoval do r. 1939 na technike v Brne poľnohospodárstvo. Keď školu, ako všetky vtedajšie české školy, fašisti zatvorili, vrátil sa domov, kde pracoval na rôznych miestach. Aktívne sa zapojil do organizovania odboja. Zo obetavú prácu v SNP, ako aj za budovateľské úsilie, dostal do 30 medailí a vyznamenaní, z ktorých medzi najvyššie patrí zlatá Leninova medaila, ktorá mu bola v Moskve udelená v súvislosti s oslavami 50. výročia VOSR. Pôsobil ako predseda JRD v Moste na Ostrove v r. 1960—1984, kedy odišiel na dôchodok.
 - 15 Zachovaný fragment je uložený v oddelení VI NÚ SAV pod č. 987, obsahuje vyše 300 strán a 4 kresby. — Doplnený o staršie záznamy Z. Seleckej, v redakcii etnografky G. Kilianovej, sa plánuje na vydanie ako publikácia pod titulom: SELECKÁ, Z.: Z môjho života, vo Vydavateľstve Osveta v r. 1986.
 - 16 V rámci NÚ SAV bola vytvorená koncepcia publikácie, ktorá mala dve časti, textovú a obrazovú. Úvodná textová sa v mene autorky prihovárala čitateľom, záverečná začleňovala tvorbu Z. Seleckej do širšieho kontextu (v rozšírenom variante ju publikuje tento príspevok). Obrazová časť sa skladala z piatich úsekov: Motívy a základné kompozície (obr. 1—14), Pružové kompozície a ich využitie (obr. 15—32), Inšpirácie z odiedzok a z plachtíčiek (obr. 33—58), Kompozície z kútnic (obr. 59—80), Dobronivské stanky a vlnienky (obr. 81—103), Tradície a inovácie (obr. 104—133). Táto posledná obrazová stať obsahovala detaily pozdravov, ktoré Z. Selecká začiatkom osemdesiatych rokov 20. stor. vytvorila na spôsob textilných násteniek, inšpirovaných rôznymi druhmi Dobronivského textilu a tlačí z prvej polovice 20. stor. Zdravice majú formát A₄, čo bolo dané rozmermi hárku papiera. V hornej časti umiestnila pozdravný — väčšinou heslový alebo veršový text, v spodnej časti dekoratívnu kompozíciu, vyplývajúcu z obsahu zdravice. Celok, ktorý väčšinou spočíva na základe geometrizovaných Dobronivských motívov, jednofarebne orámovala. — Výber z vyše 100 kompozícií v koncepcii vyhovujúcej vzorníkovým edíciám vydavateľstva Práca vyjde v r. 1987.

- 17 Etnografický atlas Slovenska, PALIČKO-VÁ, J.: XVI, 1 (v tlači).
- 18 Túto nadväznosť dokladajú zachované tkaniny a výšivky, ktoré sú uložené v depozitoch našich a zahraničných múzeí, v Budapešti a Viedni, ako aj domáca ikonografia a renesančné vzorníky, ktoré zhodnotil PRAŽÁK, V.: K dejinám slovenského výšivkového ornamentu na Slovensku. Sibmacher na Slovensku. In: Bratislava 1933, str. 251—304.
- 19 Prvé divadelné predstavenie sa v Dobrej Nive hralo r. 1912. Iniciátormi boli študenti, ktorí prišli cez prázdniny k svojmu dobronivskému kamarátovi na návštevu. Javisko postavili v škole z dosák, ktoré poskytol notársky úrad. Ďalšie divadlá poriadal hasičský spolok. Hrávali sa väčšinou hry F. Urbánka, ale obľúbené boli aj české hry. Z. Selecká napísala niekoľko jednoaktoviek, ktoré sa hrávali na Vianoce. Z iniciatívy hasičského spolku sa v zime usporiadali bály, v lete majálesy v krásnom prostredí dnešnej prírodnej rezervácie, zvanej Gavurky.
- 20 Pretože obdobný mechanizmus možno v hlavných znakoch sledovať v rôznych časových úsekoch aj inde na Slovensku, pokladáme za účelné zaoberať sa jeho analýzou podrobnejšie.
- 21 Zborník D. Križkovej sa zamerail na 174 kompozícií obsahujúcich 78 motívov a názvov.
- 22 Obdobná situácia bola aj vo vývine českého avantgardného divadla a maliarstva, keď Osvobozené divadlo nadviazalo nielen na americkú klauniádu, ale aj na ľudovosť pražského periférneho divadla a cirkusu. V maliarstve sa zase český poetizmus neinšpiroval len maľbami Colníka Rousseaua, ale aj vývesnými štítmí predmestských obchodíkov a streleckými štítmí malých miest.
- 23 Vidiecky život na Slovensku, a najmä prostredie protestantov, nemalo tradíciu grafických figurálnych listov, ako to bolo napr. v Poľsku, v Rusku alebo Itálii. Oznamy, plagáty a heslá o etických princípoch života sa oznamovali väčšinou len prostým textom — písmom. Tieto vplyvy možno sledovať aj na textilných agitačných nástenkách, ktoré vznikli napr. okolo r. 1934 v Lučatíne. Neznámy autor vychádzal nielen zo snahy napodobniť súdobé sovietske plagáty, ale aj z uvedených domácich tradícií (S. KOVAČEVIČOVÁ. K. SCHREIBEROVÁ: Neprofesionálna výtvarná tvorba s tematikou protifašistického odboja a SNP. Slov. Národop. 1974, s. 587, obr. 42, 43; Slov. Národop. 1977, č. 4 — obálka).
- 24 Rast výstavby možno sledovať z údajov Retrospektívneho lexikónu obcí 1850—1970, viažúcich sa na Dobrú Nivu:

rok	počet obyv.	počet domov
1880	1611	203
1900	1984	208
1921	1754	247
1930	1738	272
1950	1609	305
1970	1750	383

- 25 História dobronivskej folklórnej skupiny siaha k r. 1923. Známa sa stala v 30. a 40. rokoch na rôznych okresných i celoslovenských podujatiach usporiadaných najmä Maticou slovenskou a Živenou. Z. Selecká bola vedúcou i tanečnickou súboru.
- 26 Pozri poznámky 7 a 25.
- 27 V r. 1949 založili Ústredie tanečných a ochotníckych súborov, ktoré Z. Seleckú požiadalo o pomoc pri zakladaní tanečných a speváckych súborov v rámci Banskobystrického kraja. V tom čase sa stala aj členkou pražskej ústrednej poroty zriadenej na posudzovanie súťaží a prehliadok tanečných a speváckych folklórnych súborov.
- 28 Napr. takýto osobnostný charakter majú zbierky akademickej maliarky Matildy Čechovej, dnes uložené v Oravskej galérii v D. Kubíne, i zbierka keramiky J. Paráka, ktorá tvorí špecifikum Západoslovenského múzea v Trnave.

Резюме

К наиболее старым из живущих народных художников принадлежит крестьянка и бывшая член ЕСК Зузана Селецка (родилась в 1899 г. в гор. Добра-Нива, район Зволена). Ее увлечением в свободное от работы время были народные танцы, песни, обычаи, вышивка, ткани, которые она не только сама создавала, но и собирала. Результатом этой деятельности являются четыре книги, из которых две последние находятся в редакционной обработке. З. Селецка с 1979 г. живет в Братиславе.

В статье жизнь и творчество З. Селецкой рассматриваются на трех этапах развития, связанных с экономическим, общественным и культурным развитием Словакии. Детство и молодость З. Селецкой проходили в период Австро-Венгерской монархии, замужество и материнство — в период буржуазной Чехословацкой республики, а завершение жизни и творчества — в период социалистического строительства нашей родины.

В первой части статьи прослеживаются биографические данные, изменения и их последствия для жизни З. Селецкой и ее окружения в ходе последнего столетия. Вторая часть посвящена анализу ее изобразительного творчества. Остальные виды художественной деятельности приводятся для полноты характера изобразительного творчества. Методические трудности препятствовали изображению синкретической структурной картины художественной деятельности З. Селецкой. Автор на основании конкретных исторических и биографических данных приходит к выводу, что характер творчества З. Селецкой формировался не только на основе врожденных ее качеств и традиций семьи, но и в связи с нормами и ценностями провинциального городка, каким была Добра-Нива, на основе школьного воспитания, импульсов, вызванных сезонными сельскохозяйственными работами в южных областях Словакии, а также под влиянием различных городов, которые посетила Селецка, или в которых она жила некоторое время.

Важным обстоятельством было и влияние общей культуры Словакии на трех, следующих друг за другом, но при этом различных исторических этапах. Несмотря на то что творчество З. Селецкой относится к сфере среднесловацкой области, гонтского и новоградского регионов, в нем выявляется субрегиональная вариабельность, присущая городкам Добра-Нива, Пльешовце, Саса и Бабина. Можно констатировать, что творчество З. Селецкой в соответствующий период испытывало влияние не одной нормы вкуса, но одновременно или параллельно друг другу и нескольких (например, в молодости — традиционализм бабушки и нововведения школы и городка Шаги; позднее эту биполярность можно наблюдать в стремлении собирать традиционные песни и образцы, причем сама она сочиняла и жила в соответствии с нормами жизни в местечке Добра-Нива в период между двумя мировыми войнами или в послевоенный период). Функционирование нескольких норм вкуса в одном сообществе и у одного творца является специфичностью не только З. Селецкой и не только Добра-Нивы, но относится к основным признакам сложности культурного развития. Это существование, обусловленное временем и обществом, может перейти в противоречивость и взаимное подавление в переломных периодах поисков, когда художник обычно на основании своих личных способностей раньше и лучше может почувствовать необходимость изменений и приход новых норм вкуса. И З. Селецка была такой личностью. Ее жизнь и творчество служат наглядным доказательством того, что народное искусство и его творцов нельзя изучать и оценивать только на основании самого творчества, а следует рассматривать и функционирование этого творчества в локальной или региональной общности соответствующей эпохи. При этом нельзя забывать и о связях этого творчества с общенациональными как возникающими, так и уходящими нормами вкуса и ценностями.

DAS PROFIL DES SCHAFFENS DER VOLKSTÜMLICHEN KÜNSTLERIN ZUZKA SELECKÁ

Zusammenfassung

Die Bäuerin und ehemalige LPG-Angehörige Zuzka Selecká (geb. 1899 in Dobrá Niva, Kreis Zvolen) gehört zu den ältesten lebenden volkstümlichen Künstlern in der Slowakei. Ihre außerberufliche Liebhaberei waren Volkstänze, Volkslieder, Volksbräuche, volkstümliche Stickereien und Textilien, die sie nicht nur selbst anfertigte, sondern auch sammelte. Das Ergebnis dieser ihrer Tätigkeit sind vier Publikationen in Buchform, von denen die letzten zwei noch redaktionell bearbeitet werden. Seit 1979 lebt Zuzka Selecká in Bratislava.

Im vorliegenden Beitrag wird das Leben und Schaffen Z. Selecká in den drei Etappen ihres Werdeganges geschildert, die mit der ökonomischen, gesellschaftlichen und kulturellen Entwicklung in der Slowakei verbunden sind. Ihre Kindheit und Jugend verbrachte die Volkskünstlerin in der Österreichisch-Ungarischen Monarchie, ihr Eheleben und ihre Mutterschaft in der bürgerlichen Tschechoslowakischen Republik und die Vollendung ihres Lebens und Schaffens fällt in die Epoche des sozialistischen Aufbaus unserer Heimat.

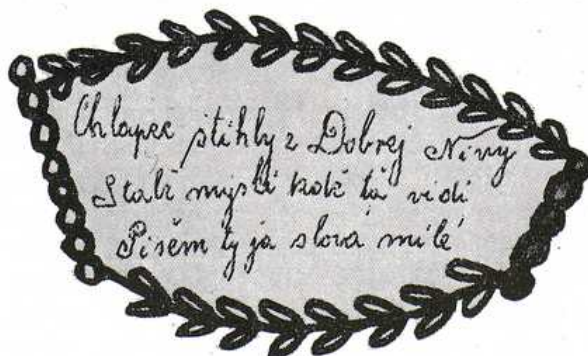
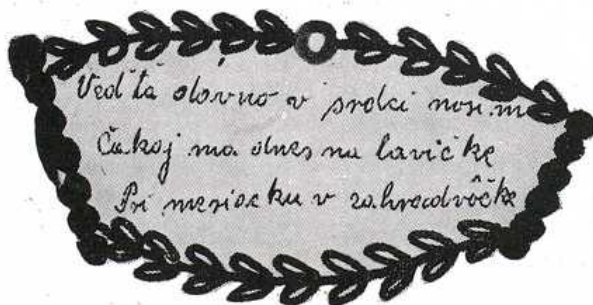
Im ersten Teil ihres Beitrags bringt die Autorin biographische Angaben, ihre Veränderungen und deren Folgen auf das Leben Z. Seleckás und ihrer Umwelt im Laufe unseres Jahrhunderts. Der zweite Teil der Studie ist der Analyse ihres künstlerischen Schaffens gewidmet; die anderen Arten ihrer künstlerischen Betätigung werden zur Abrundung des Charakters ihres bildenden Schaffens angeführt. Methodische Schwierigkeiten hinderten die Autorin daran, ein synkretisch aufgebautes Bild des künstlerischen Wirkens Z. Seleckás zu entwerfen. Auf Grund historischer und biographischer Angaben gelangte die Autorin zur Ansicht, daß sich der Charakter des Schaffens Z. Seleckás nicht nur infolge ihrer angeborenen Fähigkeiten und der Familientraditionen gestaltete, sondern auch infolge ihrer Beziehung zu den Normen und Werten des ländlichen Städtchens, wie es ihr Heimat-

ort Dobrá Niva war, sowie auf Grund ihrer Schulerziehung, auf Grund der Impulse, die sie auf ihren Aufenthalten bei der landwirtschaftlichen Saisonarbeit in der Südslowakei empfing, sowie auf Grund der Einflüsse aus verschiedenen Orten, die Z. Selecká besuchte oder in denen sie sich längere Zeit aufhielt. Ein wichtiger Faktor war auch der Einfluß der gesamten Kultur der Slowakei in drei aufeinander folgenden, dabei aber sehr verschiedenen historischen Epochen.

Obwohl das Schaffen Z. Seleckás zum Bereich des mittelslowakischen Gebietes gehört, zum Bereich der ehemaligen Komitate Hont und Novohrad, weist es eine subregionale Variabilität auf, wie sie den Landstädtchen Dobrá Niva, Pliešovce, Sása und Babina eigen war. Es kann konstatiert werden, daß das künstlerische Schaffen Z. Seleckás in der jeweiligen Etappe nicht nur einer Geschmacksrichtung folgte, sondern zur gleichen Zeit oder nebeneinander auch mehreren künstlerischen Normen unterworfen war. So folgte sie in ihrer Jugend dem Traditionalismus ihrer Großmutter und den Innovationen der Schule sowie den Einflüssen des Städtchens Šahy. Später kann man diese Bipolarität in ihren Bestrebungen verfolgen, traditionelle Lieder und Muster zu sammeln, obwohl sie selber komponierte und nach den Normen lebte, die in der Zwischen- und Nachkriegszeit im Leben der Stadt gültig waren. Das Fungieren mehrerer Geschmacksnormen in einer Gemeinschaft und bei einem Schöpfer ist weder ein spezifisches Kennzeichen Z. Seleckás noch des Städtchens Dobrá Niva, sondern gehört zu den grundlegenden Merkmalen der komplizierten kulturellen Entwicklung. Diese zeitlich und gesellschaftlich bedingte Koexistenz kann in Widersprüchlichkeit übergehen und in ein gegenseitiges Unterdrücken der einzelnen Wesenszüge, besonders in Umbruchzeiten des Suchens, gewöhnlich wenn der Künstler dank seiner persönlichen Fähigkeiten das Bedürfnis nach Veränderungen und das Nahen neuer Geschmacksnormen eher

und besser erfüllen kann, als seine Umgebung. Und Z. Selecká war eine solche Persönlichkeit. Ihr Leben und Schaffen ist ein anschauliches Beispiel dafür, daß man die Volkskunst und ihre Schöpfer nicht allein auf Grund ihres Schaffens untersuchen und würdigen kann, sondern auch auf Grund des Fungierens dieses

Schaffens in der lokalen und regionalen Gemeinschaft in der betreffenden Epoche. Dabei darf man auch die Beziehungen dieses Schaffens zu den gesamt-nationalen neuentstehenden oder zurücktretenden Geschmacksnormen und künstlerischen Werten nicht außer Acht lassen.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 33, 1985, číslo 4

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVIČOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašparí-
ková, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Šte-
fan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosá-
lová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc.,
PhDr. Viera Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná exped-
ícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1985

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук

Год издания 33, 1985 № 4

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Зора
Вановичова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 33, 1985, Nr. 4. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 33, 1985, No. 4

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Année 33, 1985, No. 4

Paraît quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Gottwaldovo nám. 6,
817 64 Bratislava, Czechoslovakia. For all
other countries distribution rights are
held by KUBON and SAGNER, Inhaber
Otto Sagner, Postfach 34 01 08, D-8000
München 34, West Germany.

